

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата педагогічних наук, доцента

Левченко Наталії Володимирівни

на дисертацію **Таран Альони Михайлівни**

«Підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій»

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 231 Соціальна робота

Відповідно до Саламанської декларації (1994 р.) за підтримки ЮНЕСКО на Всесвітній конференції було вперше використано термін «інклюзивна освіта», а також визначено систему принципів на якій вона ґрунтується: кожна дитина має унікальні особливості, інтереси, здібності й освітні потреби; усі діти мають навчатися разом у будь-яких випадках, коли це виявляється можливим, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними; заклади освіти мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх здобувачів, узгоджуючи різні види і темпи навчання; заклади освіти повинні забезпечувати якісну освіту для всіх, розробляючи відповідні навчальні плани, стратегії викладання, вживаючи організаційні заходів. Станом на 1 січня 2021 року в Україні налічується 2 мільйони 703 тисячі людей з інвалідністю. За даними Держстатистики, серед осіб з інвалідністю – 163,9 тисячі дітей. Тому інклюзивна освіта є важливо сучасною освітою в постійно реформованому суспільстві за вимогам часу.

Отже, інклюзивна освіта – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти шляхом організації навчання здобувачів у закладах освіти на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей в освітньому процесі. Позитивний досвід інклюзивної освіти в Україні зумовлює потребу у компетентнісній підготовці майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти.

На думку автора у Конвенції ООН «Про права осіб з інвалідністю», визначено, що обов'язком держави є реалізація інклюзивної моделі освіти,

тобто «створення такого предметно-просторового спеціального середовища, яке б дало змогу всім дітям бути однаково рівними учасниками освітнього процесу в єдиному освітньому просторі відповідно до їхніх особливостей, потреб і можливостей».

Також автор вважає, що пріоритетним напрямом розвитку системи вищої освіти є «створення інноваційних навчальних технологій, що відповідають викликам часу й сучасного ринку праці». Тому актуальним для дослідження було пошук форм та методів навчання, які повністю відповідають новим освітнім потребам та сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх соціальних працівників. Однією з новітніх форм організації освіти є використання нових навчальних технологій, заснованих на ефективному засвоєнні та розвитку знань, особистісних якостей і навиків, моделей поведінки, розширенні творчих можливостей, а саме такою технологією є тренінг.

Кожного року спостерігається тенденція збільшення здобувачів з особливими освітніми потребами, дану проблему розглянуто автором у розділі 1 дисертаційного дослідження. У підрозділі 1.2 дисертації представлено нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти в умовах закладах вищої освіти та визначено кращі практики організації інклюзивного навчання закладами вищої освіти в Україні.

У руслі зазначеного важливим є звернення уваги автора на стан підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти. А. М. Таран у підрозділі 2.1 визначає відповідно до Класифікатора професій (ДК 003:2010) основні професії фахівців соціальної сфери; здійснено аналіз стандартів вищої освіти, освітніх програм, навчальних планів, індивідуальних планів здобувачів та інших нормативних документів; автором здійснено контент-аналіз робочих та навчальних програм фахових дисциплін освітніх ступенів «бакалавр» та «магістр».

Автором визначено поняття готовності соціальних працівників до певного виду професійної діяльності та узагальнено у таблицю із

зазначенням компонентів готовності (мотиваційно-особистісний, змістовий, операційно-дієвий, світоглядний, ціннісно-професійний, психологічний, емоційно-вольовий, оціночний, теоретичний, практичний, рефлексивний, когнітивний, комунікативний і т.д.). Однак, А. М. Таран узагальнюючи дослідження вітчизняних науковців з проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій, а також враховуючи специфіку даної роботи, виділила такі компоненти професійної готовності майбутніх соціальних працівників до використання тренінгових технологій: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та емоційно-вольовий, що подано у вигляді схеми – структура готовності майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій.

За словами автора (с. 109 дисертації), результатом формування готовності майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій має бути належна сформована мотивація, інтерес та гуманістичні цінності, засвоєння необхідних загальнотеоретичних та спеціальних знань, сформованість вмінь, здібностей та досвіду, вдосконалення особистісних якостей, необхідних для успішної реалізації зазначеного напрямку професійної діяльності.

Обґрунтованою і логічною є структура дисертації, яка презентована вступом, трьома розділами, висновками до розділів, ґрунтовними загальними висновками, списком використаних джерел, змістовними додатками, що відповідає вимогам щодо дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Зміст кожного розділу підпорядковано меті та завданням дослідження, а підсумками є наукові висновки.

Дисертантка на достатньому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, її актуальність, визначила мету, завдання, об'єкт, предмет, аргументувала використання обраних методів дослідження.

Авторка поставила перед собою мету – на основі теоретичного обґрунтування наукової проблеми визначити та експериментально

перевірити організаційні умови підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій.

Відповідно вперше визначено й теоретично обґрунтовано організаційні умови підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій: стимулювання саморозвитку майбутніх соціальних працівників; створення у ЗВО інклюзивного середовища, спрямованого на позитивне спілкування в підсистемах «студент – студент», «студент – викладач», «студент – учитель», «студент – учень»; впровадження системи тренінгових занять у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників.

Авторкою представлено структурно-функціональну модель формування підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій. яка складається з таких елементів: цільового, методологічного, організаційно-змістового та результативного блоків та спрямована на мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та емоційно-вольовий компоненти; мети, завдання, методологічних підходів, загальнонаукових та специфічних принципів; організаційних умов; підготовчо-мотиваційного, практичного та рефлексивно-креативного етапів; змісту, форм, методів та дидактичних засобів; критеріїв, рівні та результату.

У розробленій моделі автор представлено три етапи формування готовності майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій: підготовчо-мотиваційний, практичний та рефлексивно-креативний. Підготовчо-мотиваційний етап – передбачає розвиток стійких інтересів студентів до реалізації інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій у майбутній професійній діяльності, а також формування уявлень та первинних знань щодо феномену «організація інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій». Практичний етап – спрямований на формування у студентів стійкої мотивації до реалізації зазначеного напрямку професійної діяльності, системи загальнотеоретичних та спеціальних знань щодо організації

інклюзивної освіти; розвиток спеціальних прогностичних, комунікативних, організаторських та аналітичних вмінь та професійно важливих якостей та властивостей студентів, спрямованих на ефективне здійснення зазначеного виду діяльності з суб'єктами соціальної роботи. Рефлексивно-креативний етап – передбачає закріплення стійкої внутрішньої мотивації до організації інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій; відпрацювання та удосконалення форм та методів майбутньої діяльності; формування творчо-індивідуального стилю в процесі реалізації різних напрямків інклюзивної освіти; розвиток рефлексивності.

У дослідженні автором розроблено практичні рекомендації викладачам та студентам при співпраці в інклюзивному освітньому середовищі, а також визначено, що для ефективного впровадження інклюзивного навчання у освітнє середовище ЗВО необхідно розробити такі положення («Про порядок організації інклюзивного навчання», «Про впровадження системи супроводу навчання здобувачів з ООП», «Про організацію вступу до університету здобувачів з ООП», «Про підвищення кваліфікації викладачів», «Індивідуальна програма реабілітації здобувачів з ООП та портфоліо особистісних досягнень»); підготувати навчально-методичне забезпечення освітнього процесу; забезпечити доступність освітнього середовища; забезпечити розвиток особистості здобувачів з ООП та їхню соціалізацію (професійний розвиток та науковий розвиток, творчий розвиток, фізичний розвиток та зміцнення здоров'я); провести структурні зміни в університеті; підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників.

У дослідженні обґрунтовано організаційні умови – стимулювання саморозвитку майбутніх соціальних працівників; створенням у ЗВО інклюзивного середовища, спрямованого на позитивне спілкування в підсистемах; впровадження системи тренінгових занять у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Автор вважає, що тренінг є одночасно спілкуванням, цікавим процесом пізнання себе та інших, ефективною формою опанування знань,

інструментом для формування вмінь та навичок, формою розширення досвіду.

Не викликає сумніву і практичне значення одержаних результатів. Основні наукові положення і висновки, викладені в дисертації, можуть слугувати для покращення і якості підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з особами з особливими освітніми потребами та їхніми батьками в умовах інклюзивної освіти, упровадженні організаційних умов підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти, а також в апробації тренінгових програм на базі Центру соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Експериментальні матеріали дослідження використано в лекційних курсах та практичних заняттях з таких дисциплін: «Соціальна робота в громаді», «Практикум з соціальної роботи», «Організація і методика соціально-педагогічного тренінгу», «Соціальна робота з різними групами клієнтів», «Технології соціальної роботи».

В цілому заслуговує на схвалення ціла низка результатів дослідження. Зокрема, результати дослідження, подані у п. 3.2 «Констатувальний експеримент» (с. 191), результатами дослідження готовності майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій встановлено, що 41,1 % респондентів мають високий рівень, що свідчить про їх позитивну особистісну мотивацію, сформованість необхідних особистісних якостей і властивостей для роботи з особами з особливими освітніми потребами таких, як емпатія, комунікативні навички, толерантність, лідерські якості, самокритичність, рефлексія та колективізм, також здобувачі ґрунтовно володіють загальнотеоретичними та спеціальні знаннями, а також демонструють необхідні вміння, навички та досвід для ефективної діяльності в умовах інклюзивної освіти.

Заслуговує на увагу розроблена авторська тренінгова програма (с. 194, табл. 3.12), подано у додатку К дисертаційного дослідження та реалізована на

базі Центру соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Систематизовані й узагальнені результати дослідження впроваджено в роботу в освітній процес Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Матеріали дисертації пройшли необхідну апробацію, обговорювалися на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях. Основні результати дослідження достатньо повно висвітлені у 32 (26 одноосібних) наукових працях.

Подана дисертаційна робота свідчить про наукову зрілість дисертантки, її вміння бачити актуальні проблеми соціальної роботи, готовність розв'язувати їх на достатньому науковому рівні. В цілому дисертаційна робота А. М. Таран за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням.

Високо і позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти в освітніх закладах України, презентоване у підрозділі 1.2 дисертації, потребує більшого узагальнення у вигляді таблиці у додатках.

2. У розділі 2 (рис. 2.2) потребує уточнення назва розробленої авторкою структурно-функціональної модель формування підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій.

3. У підрозділі 1.2 «Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти в освітніх закладах України» розкрито впровадження нормативно-правових документів в закладах вищої освіти, тому, на нашу думку, було б доречно назву підрозділу подати у такому формулюванні: «Впровадження та реалізація нормативно-правового забезпечення інклюзивної освіти в ЗВО України».

Проте висловлені зауваження і побажання не знижують загальної високої оцінки проведеного дослідження.

Основні результати дослідження висвітлено у достатній кількості наукових праць авторки. На основі аналізу змісту публікацій А. М. Таран можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти засобами тренінгових технологій» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагоме теоретичне і прикладне значення, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог щодо оформлення дисертації» (зі змінами 2019 р.), а також відповідає вимогам, передбаченим «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р.), а її авторка Таран Альона Михайлівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 231 Соціальна робота.

Рецензент –
доцент кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини,
кандидат педагогічних наук, доцент



Наталія ЛЕВЧЕНКО

Ректор



Олександр БЕЗЛЮДНИЙ